ROZDZIAŁ I

PODSTAWOWE ZAGADNIENIA Z ZAKRESU PRODUKCJI FILMOWEJ I PRAWA FILMOWEGO

§ 1. Pojęcia filmu i produkcji filmowej

Definicja: Słownik języka polskiego definiuje film jako „serię następujących po sobie obrazów z dźwiękiem lub bez dźwięku, wyrażających określone treści, utrwalonych na nośniku wywołującym wrażenie ruchu; też: utwór artystyczny wykorzystujący tę technikę”[1]. Zbliżony, chociaż nieco bardziej rozbudowany, opis zawiera ustawa z 30.6.2005 r. o kinematografii[2], która w art. 4 ust. 1 wskazuje, że „filmem jest utwór dowolnej długości, w tym utwór dokumentalny lub animowany, złożony z serii następujących po sobie obrazów z dźwiękiem lub bez dźwięku, utrwalonych na jakimkolwiek nośniku umożliwiającym wielokrotne odtwarzanie, wywołujących wrażenie ruchu i składających się na oryginalną całość, wyrażającą akcję (treść) w indywidualnej formie, a ponadto, z wyjątkiem utworów dokumentalnych i animowanych, **przewidziany do wyświetlania w kinie jako pierwszym polu eksploatacji** w rozumieniu przepisów o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Filmem jest również utwór, który z powodu okoliczności niezawinionych nie został wyświetlony w kinie”.

Łatwo dostrzec, że cechą charakterystyczną omawianego pojęcia jest rejestracja ruchomych obrazów. Ustawa o kinematografii jako przesłankę uznania danego dzieła za film dodaje jeszcze wymóg przeznaczenia go do wyświetlania (w pierwszej kolejności) w kinach. Dopiero na skutek wybuchu pandemii COVID-19 i wprowadzenia tzw. lockdownów w dniu 31.3.2020 r.[3] dodano do art. 4 ust. 1 zd. 2, w którym dopuszczono uznawanie za film także tych produkcji, które nie zostały wyemitowane na dużym ekranie „z powodu okoliczności niezawinionych”.

---

[1] Film, https://tinyurl.com/4zkvycra, dostęp: 21.7.2022 r.

[2] Tekst jedn. z 2023 r. poz. 130.

[3] Zob. art. 34 pkt 1 ustawy z 31.3.2020 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2020 r. poz. 568 ze zm.).

www.testy-prawnicze.pl

Ważne: W ujęciu prawnym pojęciem szerszym niż „film" jest „**utwór audiowizualny**", który zostanie szczegółowo omówiony w rozdziale II. Podstawową różnicą jest brak wymogu (w tym drugim przypadku) wyświetlania dzieła w kinach. Ze względu na to, że w dobie Internetu i wszechobecnych platform VOD sposób rozpowszechniania produkcji filmowych odgrywa drugorzędną rolę, będziemy przyjmować **szerokie rozumienie filmu, utożsamiając go z utworem audiowizualnym**. Dzięki temu w granicach przedmiotu podejmowanych rozważań znajdą się także chociażby seriale, teledyski czy spoty reklamowe.

Definicja: Produkcją filmową jest „zespół czynności twórczych, organizacyjnych, ekonomicznych, prawnych i technicznych prowadzących do wytworzenia utworu audiowizualnego" (art. 2 pkt 5 ustawy z 9.11.2018 r. o finansowym wspieraniu produkcji audiowizualnej[1]). Proces ten można podzielić na kilka etapów:

1) okres preprodukcji;
2) okres przygotowawczy;
3) okres montażu i udźwiękowienia;
4) okres prac końcowych[2] (zob. rozdział II § 2).

Główną rolę w produkcji filmowej, zarówno z punktu widzenia ekonomiczno-organizacyjnego, jak i prawnego, odgrywa producent, czyli „przedsiębiorca, który podejmuje inicjatywę dotyczącą produkcji audiowizualnej, organizuje, prowadzi produkcję audiowizualną i ponosi odpowiedzialność za tę produkcję oraz nabywa autorskie prawa majątkowe do utworu audiowizualnego" (art. 2 pkt 4 WspProdAudU).

§ 2. Źródła prawa

Proces produkcji filmowej regulowany jest przez bardzo wiele różnych aktów prawnych. Z pewnością niezwykle istotne z punktu widzenia aspektów ekonomicznych będą chociażby przepisy prawa podatkowego czy prawa handlowego. Z uwagi na charakter niniejszego podręcznika i poruszaną w nim problematykę główne rozważania będą jednak dotyczyły norm z zakresu prawa autorskiego oraz tych przepisów prawa cywilnego, które mają kluczowe znaczenie przy zawieraniu określonych umów związanych z szeroko rozumianą twórczością.

[1] Tekst jedn. Dz.U. z 2021 r. poz. 198.
[2] Produkcja filmowa, producent – definicje, https://tinyurl.com/2nzyn8nv, dostęp: 21.7.2022 r.

www.testy-prawnicze.pl

I. Prawo autorskie i jego charakterystyka

Problematyka prawa autorskiego uregulowana jest głównie w dwóch aktach prawnych: ustawie z 4.2.1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych[1] (dalej jako: PrAut) oraz ustawie z 15.6.2018 r. o zbiorowym zarządzaniu prawami autorskimi i prawami pokrewnymi[2].

Ważne: Można wyszczególnić dwie główne cechy prawa autorskiego. Są nimi:
1) charakter bezwzględny przepisów;
2) zasada wyłączności.

Ad 1. Pierwsza cecha oznacza, że prawa autorskie są **skuteczne wobec wszystkich**[3] – konieczność ich respektowania nie zależy od zawarcia umowy, w której dana osoba zobowiąże się do poszanowania uprawnień twórcy. Z samego tylko faktu, że autorowi przysługują prawa autorskie, wynika **obowiązek** określonego zachowania, tzn. nienaruszania ich, przez wszystkie podmioty uczestniczące w obrocie (tj. osoby fizyczne, osoby prawne i tzw. ułomne osoby prawne – zob. więcej w rozdz. VI § 3).

Dla porównania: inaczej wygląda sytuacja w przypadku tzw. praw obligacyjnych. Przykładowo, jeśli zleciłem komuś skoszenie trawnika za określonym wynagrodzeniem, osoba ta nabywa prawo do żądania ode mnie zapłaty umówionej kwoty pieniężnej – nie może natomiast oczekiwać uiszczenia wynagrodzenia przez inne podmioty, ponieważ one do takiego działania się nie zobowiązały, nie są zatem adresatami prawa obligacyjnego (prawo to jest bowiem skuteczne jedynie wobec konkretnego kontrahenta).

Ad 2. Zasada wyłączności oznacza z kolei, że twórca może korzystać ze swojego utworu **z wyłączeniem innych osób**[4] – tzn. inne osoby nie mogą bez jego zgody podejmować jakiejkolwiek eksploatacji w stosunku do danego dzieła. Z drugiej strony twórcy przysługuje nad utworem władza niemal absolutna: jest on uprawniony do rozporządzania nim i korzystania z niego (w tym czerpania korzyści majątkowych) w sposób dowolnie przez siebie obrany. Są to oczywiście pewnego rodzaju uproszczenia. W niektórych sytuacjach przepisy wprowadzają bowiem wyjątki od przywołanych reguł, np. w szczególnych okolicznościach i pod warunkiem spełnienia ustawowych przesłanek dopuszczalne jest dokonywanie określonych czynności w stosunku do utworu nawet wbrew woli twórcy (w ramach instytucji dozwolonego użytku – zob. rozdział V § 3). Ponadto tak rozumiane „wyłączne" uprawnienia majątkowe (do rozporządzania czy czerpania korzyści) nie zawsze będą przysługiwały autorowi dzieła – chociażby wtedy, gdy przeniesie on swoje prawa na inny pod-

[1] Tekst jedn. Dz.U. z 2022 r. poz. 2509.

[2] Dz.U. z 2018 r. poz. 1293.

[3] *J. Błeszyński* [w:] *J. Barta* (red.), System Prawa Prywatnego, t. 13, Prawo autorskie, Warszawa 2017, s. 784.

[4] *I. Matusiak*, Komentarz do art. 17 [w:] *P. Ślęzak* (red.), Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz, Legalis 2017, pkt II.A.3.

www.testy-prawnicze.pl

miot, np. wydawcę lub producenta. Zagadnienia te zostaną omówione szczegółowo w dalszej części niniejszego podręcznika.

Opisane wyżej pokrótce cechy bardzo zbliżają konstrukcję praw autorskich (a właściwie: autorskich praw majątkowych[1]) do **prawa własności**[2]. Prawo własności również charakteryzuje się skutecznością wobec wszystkich oraz przyznaje uprawnionemu (właścicielowi) wyłączność w zakresie rozporządzania rzeczą, korzystania z niej oraz czerpania pożytków (czyli korzyści) – zob. art. 140 KC. Prawo własności podlega także pewnym ograniczeniom ustawowym.

Zasada: Można zatem wskazać, że właściciel samochodu uprawniony jest do jeżdżenia nim, w tym do przewożenia innych osób (nieodpłatnie lub odpłatnie, np. jako taksówkarz), do dokonywania określonych zmian, wymian i przeróbek pojazdu (tzw. *tuningu*), do sprzedaży auta lub przekazania go nieodpłatnie w drodze darowizny czy nawet do jego uszkodzenia lub zniszczenia. Z drugiej strony nie mogą tego czynić inne osoby bez zgody właściciela, ponieważ zostałyby oskarżone o bezprawne uszkodzenie samochodu, kradzież lub przywłaszczenie.

Wyjątki: Oczywiście łatwo wskazać pewne wyjątki od przywołanej wyżej zasady. Właściciel nie może chociażby poruszać się swoim pojazdem w sposób sprzeczny z przepisami o ruchu drogowym, np. zaparkować samochodu w miejscu niedozwolonym. Z kolei za dopuszczalną ingerencję w prawo własności uznaje się np. wybicie szyby w cudzym rozgrzanym aucie, jeśli w środku znajduje się dziecko – działa się wtedy bowiem w stanie wyższej konieczności.

Zasada: Podobnie sytuacja wygląda w przypadku prawa autorskiego i utworów. Twórca piosenki (lub inny uprawniony) może z niej swobodnie korzystać, a zatem wykonywać ją (śpiewać), udostępniać na płytach innym osobom (odpłatnie lub nieodpłatnie), przerabiać (np. tworzyć nowe aranżacje), łączyć z innymi utworami czy wreszcie „sprzedać". Ponownie: inne podmioty nie są natomiast uprawnione do podejmowania tego rodzaju działań bez uzyskania stosownej zgody.

Wyjątki: W wyjątkowych sytuacjach niektórym działaniom odbiorców dzieł twórca (lub inny uprawniony) nie będzie się mógł natomiast sprzeciwić. Przykładowo art. 23 PrAut dopuszcza podejmowanie określonej eksploatacji utworu w ramach tzw. dozwolonego użytku osobistego.

Podobieństwo konstrukcyjne pomiędzy prawem autorskim (autorskimi prawami majątkowymi) a prawem własności jest widoczne już w treści określonych przepisów, tj. odpowiednio w art. 17 PrAut i art. 140 KC. Normy te zostały przywołane w poniższej tabeli z rozbiciem na poszczególne, zbliżone do siebie semantycznie, fragmenty:

[1] O podziale prawa autorskiego na autorskie prawa majątkowe i autorskie prawa osobiste zob. dalszą część niniejszego rozdziału oraz szczegółowo rozdział IV.

[2] *E. Traple* [w:] *J. Barta* (red.), System Prawa Prywatnego, t. 13, Prawo autorskie, Warszawa 2017, s. 137 i n.

www.testy-prawnicze.pl

Artykuł 17 PrAut	Artykuł 140 KC
„**Jeżeli ustawa nie stanowi inaczej**, twórcy przysługuje **wyłączne prawo** do **korzystania** z utworu i **rozporządzania** nim na wszystkich polach eksploatacji oraz do wynagrodzenia za korzystanie z utworu”.	„**W granicach określonych przez ustawy** i zasady współżycia społecznego właściciel może, **z wyłączeniem innych osób**, **korzystać** z rzeczy zgodnie ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem swego prawa, w szczególności może pobierać pożytki i inne dochody z rzeczy. W tych samych granicach może **rozporządzać** rzeczą”.

Podsumowując, można wskazać następujące cechy i podobieństwa prawa autorskiego (autorskich praw majątkowych) i prawa własności:

1. Wyłączność w zakresie korzystania z przedmiotu danego prawa przez uprawnionego.
2. Władza niemal absolutna nad przedmiotem prawa (przy obowiązywaniu pewnych ustawowych wyjątków i ograniczeń).
3. Możliwość korzystania, użyczania, rozporządzania, czerpania korzyści, zniszczenia przedmiotu danego prawa etc.
4. Ochrona majątkowych (ekonomicznych) interesów uprawnionego.

Problem: W tym miejscu warto postawić następujące pytanie: Skoro prawo autorskie i prawo własności są do siebie tak bardzo zbliżone, to dlaczego ustawodawca nie uznał po prostu utworów za szczególny przedmiot własności, tylko zdecydował się na uchwalenie zupełnie odrębnego aktu prawnego?

Przyczyn takiego postępowania jest wiele. Na potrzeby rozważań podejmowanych na początku niniejszego podręcznika wystarczy wskazanie dwóch z nich.

Przede wszystkim każdy przedmiot prawa własności jest **rzeczą, a zatem wytworem materialnym** (zob. art. 140 KC w zw. z art. 45 KC). Przepisy w tym zakresie są jednoznaczne, chociaż można mieć wątpliwość co do zasadności takiego rozwiązania w erze cyfrowej, kiedy to wiele dóbr prezentujących realną wartość ekonomiczną występuje wyłącznie w Internecie, a zatem w wersji elektronicznej (tj. niefizycznej)[1]. Z kolei utwór (przedmiot prawa autorskiego) zawsze będzie miał postać **niematerialną**, nawet wtedy, gdy zostanie utrwalony na materialnym nośniku (np. nagranie filmu na płycie DVD). W tej sytuacji można zresztą mówić o dwóch prawach występujących niejako obok siebie jednocześnie: prawie autorskim do filmu (czyli utworu) i prawie własności do **egzemplarza** utworu (czyli nośnika, płyty DVD). Jeśli płyta należy do innej osoby niż twórca filmu, to – zgodnie z omówionymi wcześniej zasadami – właściciel może uczynić prawie wszystko z posiadanym egzemplarzem (jako materialną rzeczą), nie jest jednak uprawniony do ingerencji w sam utwór i – przykładowo – rozpowszechniania filmu w Internecie.

[1] Zob. *Ł. Maryniak*, *P. Baryś*, Prawo własności wirtualnej [w:] *K. Grzybczyk* (red.), Prawo w wirtualnych światach, Warszawa 2013, s. 98–119.

www.testy-prawnicze.pl

Z niematerialnego charakteru utworu wynika jeszcze jedna istotna okoliczność poza rozróżnieniem samego dzieła i jego egzemplarza. Wyjątkowa specyfika przedmiotu prawa autorskiego przejawia się również w tym, że z tego samego utworu w tym samym czasie może korzystać (technicznie) nieskończenie wiele podmiotów. Przykładowo wystarczy sporządzić odpowiednią liczbę kopii piosenki, aby słuchały jej w różnych miejscach tysiące fanów. Nie jest to oczywiście możliwe w przypadku rzeczy materialnych – tym samym pojazdem nie może kierować więcej niż jedna osoba. Skutkiem tego jest ogromna łatwość w potencjalnym naruszaniu praw autorskich[1] – bezprawne korzystanie czy rozpowszechnianie dzieła przez określonego internautę nie wyklucza dokonywania podobnych naruszeń przez innych użytkowników.

Druga okoliczność uzasadniająca odrębne uregulowanie prawa autorskiego to charakter interesów twórców, jakie są przez te prawa chronione. Jeśli postawimy pytanie, po co tworzą artyści, odpowiedź będzie raczej prosta: dla pieniędzy lub dla wyższych (niemajątkowych) idei. Oczywiste jest, że dla większości twórców prowadzona działalność przyjmuje charakter zawodowy, stanowi zatem źródło ich utrzymania, które powinno być odpowiednio zabezpieczone przez prawa autorskie, jednak równie istotnym aspektem jest „pozafinansowy" cel twórczości: chęć przekazania światu jakichś wartości, zwrócenia uwagi na palące problemy, wyrażenia własnych poglądów etc. Ustawodawca dostrzegł potrzebę zapewnienia ochrony obu wymienionym „grupom interesów" i przyjął tzw. dualistyczny model kształtowania praw autorskich[2], wyszczególniając dwa rodzaje uprawnień przysługujących twórcy:

1) autorskie prawa majątkowe;
2) autorskie prawa osobiste.

Ważne: Autorskie prawa majątkowe chronią – jak sama nazwa wskazuje – interesy majątkowe twórcy, przyznając mu opisane wcześniej **wyłączne prawo do korzystania z utworu, rozporządzania nim i czerpania z niego korzyści majątkowych**. Uprawnienia te mogą zostać zbyte i przysługiwać innym podmiotom niż twórca (np. wydawcy, producentowi). Są jednak **ograniczone w czasie**.

Ważne: Autorskie prawa osobiste zabezpieczają natomiast **„więź twórcy z utworem"** (zob. art. 16 PrAut). Dokładna treść poszczególnych uprawnień zostanie szczegółowo omówiona w rozdziale IV § 1, w tym miejscu warto jedynie wskazać, że podstawowym autorskim prawem osobistym jest uprawnienie do autorstwa utworu i oznaczenia go swoim imieniem i nazwiskiem (względnie pseudonimem lub do rozpowszechniania go anonimowo). Uprawnienie to jest niezbywalne, zawsze przysługuje zatem faktycznemu twórcy dzieła i **nigdy nie wygasa**.

[1] *P. Stec*, Zasady i funkcje odpowiedzialności z tytułu naruszenia własności intelektualnej, KPP 2007, Nr 2, s. 430.

[2] *I. Matusiak*, Komentarz do art. 17 [w:] *P. Ślęzak* (red.), Ustawa, pkt II.B.b.3.

www.testy-prawnicze.pl

Łatwo dostrzec, że w przypadku prawa własności nie występują podobne uprawnienia o charakterze osobistym. Regulacje dotyczące własności skupiają się bowiem wyłącznie na zabezpieczeniu interesów majątkowych właściciela. Nawiązując do przytoczonego wcześniej przykładu, kluczowa jest przecież przede wszystkim możliwość jeżdżenia posiadanym samochodem. Drugorzędne znaczenie ma natomiast okoliczność, kto (z imienia i nazwiska) zbudował ten pojazd albo kto jeździł nim w przeszłości. Owszem, w przypadku niektórych przedmiotów (zwłaszcza ruchomości) mówi się niekiedy o przywiązaniu albo odczuwaniu sentymentu. Uczucia te są jednak poza zakresem treści prawa własności, w przeciwieństwie do praw autorskich (w zakresie uprawnień o charakterze osobistym).

II. Prawa pokrewne

Ustawa z 4.2.1994 r. oprócz prawa autorskiego reguluje również – jak wskazuje sam jej tytuł – zagadnienia związane z **prawami pokrewnymi, tj.**:
1) prawem do artystycznych wykonań (art. 85 PrAut);
2) prawem do fonogramów (art. 94 ust. 1 PrAut);
3) prawem do wideogramów (art. 94 ust. 2 PrAut);
4) prawem do nadań programów (art. 97 PrAut);
5) prawem do pierwszych wydań (art. 99^1 PrAut);
6) prawem do wydań naukowych i krytycznych (art. 99^2 PrAut).

Prawa pokrewne **nie chronią samego utworu** i zazwyczaj nie przysługują jego twórcy, są jednak w pewien sposób z utworami związane: bądź to z uwagi na interpretowanie i wykonywanie dzieła przez uprawnionego (artystę), bądź poprzez czynienie określonych nakładów w celu właściwego utrwalenia utworu lub zapewnienia jego rozpowszechnienia[1]. Podobnie jak w przypadku praw autorskich posiadają one charakter bezwzględny (są skuteczne wobec wszystkich)[2]. Z punktu widzenia produkcji filmowej istotną rolę odgrywają prawa do artystycznych wykonań oraz prawa do wideogramów. Pierwsze z wymienionych praw pokrewnych stanowią bowiem np. zaśpiewanie piosenki, wykonanie dzieła muzycznego, odtworzenie układu choreograficznego czy nawet gra aktorska (która jest przecież niczym innym jak zrealizowaniem scenariusza oraz wykonaniem wskazówek reżysera). Z kolei za wideogram uznaje się „pierwsze utrwalenie sekwencji ruchomych obrazów, z dźwiękiem lub bez (…)" (art. 94 ust. 2 PrAut), a zatem – w pewnym uproszczeniu – pierwsze utrwalenie filmu. Wymienione prawa zostaną bardziej szczegółowo omówione w dalszej części niniejszego podręcznika. W tym miejscu należy jednak podkreślić, że prawa pokrewne **przysługują uprawnionym niezależnie od istniejących praw autorskich oraz nie mogą ich naruszać**.

[1] *R. Markiewicz*, Ilustrowane prawo autorskie, Warszawa 2018, s. 523.

[2] *S. Tomczyk*, *E. Ferenc-Szydełko*, Komentarz do rozdziału 11 [w:] *E. Ferenc-Szydełko* (red.), Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz, Legalis 2021, Nb 6.

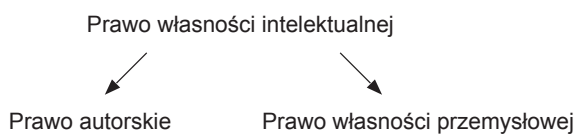
www.testy-prawnicze.pl

Przykład: Tym samym jeśli producent nabył wprawdzie autorskie prawa majątkowe do danego utworu muzycznego w celu włączenia go do tworzonego filmu, ale planuje wykorzystać konkretne **wykonanie** utrwalone na konkretnym **fonogramie** (czyli np. wykonanie utworu symfonicznego przez członków Narodowej Orkiestry Polskiego Radia w Katowicach nagrane przez Polskie Radio S.A.), to potrzebuje jeszcze (co do zasady) zgody uprawnionych podmiotów, odpowiednio: do artystycznego wykonania i fonogramu. Samo nabycie autorskich praw majątkowych do utworu muzycznego upoważnia bowiem producenta tylko (lub aż) do wykorzystania melodii. W celu włączenia jej do filmu niezbędne będzie zatem wynajęcie orkiestry i stworzenie własnego nagrania.

III. Prawo autorskie a prawo własności intelektualnej

Prawo autorskie jest częścią prawa własności intelektualnej. Obok prawa autorskiego w jego skład wchodzi przede wszystkim prawo własności przemysłowej (niekiedy wyróżnia się jeszcze regulacje związane z *know-how* i ochroną tajemnicy przedsiębiorstwa). Nieprzypadkowo w przytoczonych sformułowaniach pojawia się pojęcie „własność". Pomimo występujących różnic to, co łączy przywołane dziedziny prawa, to właśnie podobieństwo do prawa własności objawiające się bezwzględnością uprawnień (skutecznością wobec wszystkich) oraz wyłącznością w zakresie korzystania z chronionego dobra. Drugim podobieństwem jest **niematerialny charakter** przedmiotów tych praw.

Schemat 1. Podział prawa własności intelektualnej

Z punktu widzenia produkcji filmowej prawo własności przemysłowej ma mniejsze znaczenie. Wśród przedmiotów tego rodzaju praw można wyszczególnić takie dobra, jak: wynalazki, wzory przemysłowe, wzory użytkowe, topografie układów scalonych oraz oznaczenia geograficzne. Ich zastosowanie w branży kinematograficznej jest istotnie znikome. Inaczej może jednak wyglądać sytuacja w przypadku **znaków towarowych**.

Definicja: Znakiem towarowym w rozumieniu art. 120 ustawy z 30.6.2000 r. – Prawo własności przemysłowej[1] jest „każde oznaczenie umożliwiające odróżnienie towarów jednego przedsiębiorstwa od towarów innego przedsiębiorstwa oraz możliwe do przedstawienia w rejestrze znaków towarowych w sposób pozwala-

[1] Tekst jedn. Dz.U. z 2021 r. poz. 324 ze zm.

www.testy-prawnicze.pl

jący na ustalenie jednoznacznego i dokładnego przedmiotu udzielonej ochrony". W szczególności może to być „wyraz, włącznie z nazwiskiem, rysunek, litera, cyfra, kolor, forma przestrzenna, w tym kształt towaru lub opakowania, a także dźwięk".

Zgodnie z przywołaną definicją oraz pozostałymi regulacjami ustawy dopuszcza się zarejestrowanie jako znaku towarowego **tytułu filmu**[1], podczas gdy – co do zasady – nie może on być uznany za przedmiot ochrony prawnoautorskiej ze względu na jego prostotę (użycie jednego, kilku słów – zob. uwagi w rozdziale III § 1). Uzyskanie prawa z rejestracji znaku towarowego w postaci tytułu filmu pociąga za sobą szereg korzyści dla uprawnionego (w domyśle: producenta), m.in. w związku z możliwością uzyskania wyłączności w zakresie tzw. merchandisingu.

Ważne: Należy pamiętać, że w odróżnieniu od ochrony prawnoautorskiej, która powstaje automatycznie bez konieczności spełnienia jakichkolwiek formalności (zob. uwagi w § 4 niniejszego rozdziału), w celu uzyskania prawa wyłącznego na znak towarowy niezbędne jest jego zarejestrowanie w UP Rzeczypospolitej Polskiej.

IV. Prawo umów

Istotne z punktu widzenia produkcji filmowej jest tzw. prawo umów, czyli ogół przepisów regulujących dwustronne stosunki zobowiązaniowe. Podstawowym aktem prawnym kształtującym tę materię jest księga trzecia ustawy KC.

Ważne: W art. 353^1 KC wprowadzono tzw. **zasadę swobody umów**, polegającą na tym, że „strony zawierające umowę mogą ułożyć stosunek prawny według swego uznania, byleby jego treść lub cel nie sprzeciwiały się właściwości (naturze) stosunku, ustawie ani zasadom współżycia społecznego". Pomijając spory doktrynalne dotyczące szczegółowych aspektów, zgodnie przyjmuje się, że przywołana norma obejmuje[2]:

1) swobodę w zakresie podjęcia decyzji w przedmiocie zawarcia umowy;
2) swobodę wyboru kontrahenta;
3) swobodę kształtowania treści umowy.

Swego rodzaju dowolność obowiązuje również w zakresie wyboru formy zawarcia umowy oraz rozwiązania samego stosunku prawnego, jednak ulega ona tak silnym ograniczeniom w przepisach prawa, że trudno mówić jeszcze w tym przypadku o „zasadzie" doznającej, co najwyżej, pewnych wyjątków. Normy często wprowadzają bowiem nakaz dochowywania określonej formy czynności prawnej

[1] *A. Sidorowicz*, Tytuł filmu pod specjalnym nadzorem, https://tinyurl.com/3t8zb6j2, dostęp: 16.7.2022 r.; Ochrona tytułu filmu jako znaku towarowego, Związek Autorów i Producentów Audiowizualnych, https://tinyurl.com/2r3n3y42, dostęp: 16.7.2022 r.

[2] Zob. *M. Gutowski*, Komentarz do art. 353^1 [w:] *M. Gutowski* (red.), Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz. Art. 353–626, Legalis 2022, Nb 7; *K. Osajda*, Komentarz do art. 353^1 [w:] *K. Osajda*, *W. Borysiak* (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, Legalis 2022, Nb 12; *P. Machnikowski*, Komentarz do art. 353^1 [w:] *E. Gniewek* (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, Legalis 2021, Nb 1.

www.testy-prawnicze.pl

(tak będzie chociażby właśnie przy umowach mających za przedmiot prawa autorskie) albo precyzyjnie wskazują, czy i w jakich sytuacjach dopuszczalne jest rozwiązanie kontraktu (np. przez wypowiedzenie albo odstąpienie).

Wprawdzie kwestie związane z umowami prawnoautorskimi kształtowane są przez ustawę o prawie autorskim i prawach pokrewnych (zob. rozdział 5 tej ustawy: Przejście autorskich praw majątkowych), jednak w zakresie nieuregulowanym przez ten akt prawny konieczne jest stosowanie pozostałych przepisów „prawa umów", a zatem KC[1]. W tym kontekście należy pamiętać, że również wymieniona wyżej w pkt 3 „swoboda w kształtowaniu treści umowy" ulega pewnym (chociaż istotnie niewielkim) ograniczeniom, właśnie wprowadzonym przez przepisy prawa autorskiego, o czym będzie mowa w rozdziale VII niniejszego podręcznika.

§ 3. Przedmiot prawa autorskiego

Jak już wspominano, przedmiotem prawa autorskiego jest **utwór**. Aby uznać dane dzieło za utwór w rozumieniu prawa autorskiego, należy spełnić przesłanki określone w art. 1 ust. 1 PrAut.

I. Pojęcie utworu

Definicja: Zgodnie z treścią art. 1 ust. 1 PrAut utworem jest „każdy przejaw działalności twórczości o indywidualnym charakterze, ustalony w jakiejkolwiek postaci, niezależnie od wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia". Rozbijając powyższą definicję na czynniki pierwsze, można wymienić trzy przesłanki, których **kumulatywne spełnienie** pozwala uznać dany wytwór za utwór w rozumieniu prawa autorskiego[2]:

1) przesłankę twórczości;
2) przesłankę indywidualnego charakteru;
3) przesłankę ustalenia w jakiejkolwiek postaci.

Czasami wyszczególnia się jeszcze czwarty warunek, określany jako „rezultat pracy człowieka"[3], chociaż w istocie jest to po prostu rozwinięcie przesłanki twórczości. Dla objęcia ochroną prawnoautorską danego wytworu nie mają natomiast znaczenia:

1) wartość stworzonego dzieła;
2) jego przeznaczenie;
3) sposób wyrażenia.

[1] *M. Kępiński* [w:] *J. Barta* (red.), Prawo autorskie. System Prawa Prywatnego. Tom 13, Warszawa 2013, s. 585.

[2] *E. Laskowska-Litak* [w:] *R. Markiewicz* (red.), Ustawy autorskie. Komentarze. Tom II, komentarz do ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, Warszawa 2021, s. 1558.

[3] *E. Ferenc-Szydełko*, Komentarz do art. 1 [w:] *E. Ferenc-Szydełko* (red.), Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz, Legalis 2021, Nb 6.

www.testy-prawnicze.pl

Definicja z art. 1 PrAut nie jest prosta, a przede wszystkim nie wyznacza wyraźnych granic, w których określona działalność stanowi ponad wszelką wątpliwość utwór. W pewnym zakresie jest to oczywiście wada przywołanego przepisu, ponieważ w niektórych przypadkach o tym, czy mamy do czynienia z przedmiotem prawa autorskiego, rozstrzyga ostatecznie dopiero sąd. Z drugiej jednak strony takie abstrakcyjne ujęcie utworu gwarantuje elastyczność i uniwersalność prawa – praktycznie żadna twórczość nie jest automatycznie wyłączona spod ochrony prawnoautorskiej, a sama definicja pozostaje aktualna pomimo zmieniających się trendów, rozwoju technologii i powstających ciągle nowych form artystycznego wyrazu.

1. Przesłanka twórczości i przesłanka indywidualnego charakteru

Ważne: Wymóg „działalności twórczej" oznacza, że efekt postępowania twórcy musi być kreatywny, niepowtarzalny i niebanalny. Nie może być to zatem rezultat pracy odtwórczej, czyli takiej, której wynik jest z góry znany[1]. Tym samym utworami nie będą wytwory powstałe na skutek działalności opartej na znanych schematach, szablonach czy technicznych procedurach.

Ważne: Rezultat twórczości powinien być **oryginalny**, a zatem **nowy subiektywnie** (dla twórcy) i **nowy obiektywnie** (dla świata). Wielu przedstawicieli doktryny uważa, że cecha oryginalności jest częścią przesłanki twórczości[2]. Stoimy jednak na stanowisku, zgodnie z którym wymóg ten mieści się już w „indywidualnym charakterze" utworu[3], ponieważ w innym przypadku przedmiotowa przesłanka pozostawałaby w zasadzie pusta semantycznie i nie odgrywałaby istotnej roli. Niemniej fakt, do której przesłanki zakwalifikujemy wymóg „oryginalności", nie ma w praktyce żadnego znaczenia – wszystkie warunki wymienione w art. 1 ust. 1 PrAutU muszą bowiem, jak już wskazano, zostać spełnione łącznie. Tak czy inaczej w każdym przypadku dzieło powinno być oryginalne, aby stanowiło przedmiot prawa autorskiego. Konieczne jest zatem stworzenie czegoś nowego, co do tej pory jeszcze nie powstało.

Jak wskazał SN: „cechą procesu twórczego jest to, aby był on subiektywnie nowy dla samego twórcy. Innymi słowy, proces ten powinien być wynikiem samodzielnego wysiłku twórczego, brać początek w umyśle twórcy, a rezultat działalności twórczej autora powinien być dla niego poprzednio nieznany" (wyr. SN z 6.3.2014 r., V CSK 202/13, Legalis). W innym orzeczeniu SN podkreślił, że „rezultat wysiłku intelektualnego nie może być rutynowy, standardowy i typowy. Nie może [zatem] być uznany za utwór i objęty ochroną prawa autorskiego taki przejaw ludzkiej aktywności umysłowej, któremu brak cech dostatecznie indywidualizują-

[1] *K. Grzybczyk*, Komentarz do art. 1 [w:] *P. Ślęzak* (red.), Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz, Legalis 2017, Nb 7.

[2] Zob. *R.M. Sarbiński* [w:] *W. Machała*, *R.M. Sarbiński* (red.), Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz, Warszawa 2019, s. 30 i przywołaną tam literaturę.

[3] Stanowiska takie można również spotkać w doktrynie, zob. np. *K. Grzybczyk*, Komentarz do art. 1 [w:] *P. Ślęzak* (red.), Ustawa, Nb 9, *R.M. Sarbiński* [w:] Prawo, s. 35.

www.testy-prawnicze.pl

cych, tj. odróżniających go od innych wytworów podobnego rodzaju i przeznaczenia" (wyr. SN z 13.1.2006 r., III CSK 40/05, Legalis).

Przykład: Utworem w rozumieniu prawa autorskiego **nie** będzie pomalowana na zielono przez pracownika budowlanego ściana pokoju. Wprawdzie prawidłowe wykonanie tej pracy wcale nie jest proste i wymaga od malującego wysiłku intelektualnego (należy odpowiednio wymieszać farbę, a następnie umiejętnie ją rozprowadzać, tak aby uzyskać jednolity odcień, bez smug i przebarwień), jednak efekt takiej działalności jest z góry znany – określona wiedza techniczna nabywana przez malarzy przemysłowych wskazuje bowiem konkretny sposób postępowania, którego rezultatem jest właściwie pomalowana ściana.

Ważne: Utwór zawsze musi być efektem działalności twórczej o indywidualnym charakterze prowadzonej przez **człowieka**. Przedmiotem prawa autorskiego nigdy nie będą zatem rezultaty powstałe na skutek aktywności zwierząt, oddziaływania sił przyrody lub samodzielnej pracy maszyn[1].

Przykład: Utworem nie jest jedno z najsłynniejszych *selfie* świata, wykonane przez makaka Naruto (chociaż sprawa ta wywoływała kontrowersje w Stanach Zjednoczonych[2]). Przedmiotu prawa autorskiego nie stanowią również, skądinąd obiektywnie artystycznie atrakcyjne, obrazy autorstwa słonia o imieniu *Suda*, chociaż oczywiście ochroną mogą być już objęte filmy lub nawet krótkie klipy przedstawiające *Sudę* w trakcie malowania.

Ilustracja 1. Kadr z filmu przedstawiającego malującego słonia: Suda Creations Genuine Elephant Painting By Elephant, https://tinyurl.com/yrzs743b, dostęp: 19.7.2022 r.

[1] *K. Grzybczyk*, Komentarz do art. 1 [w:] *P. Ślęzak* (red.), Ustawa, Nb 5.
[2] Zob. Monkey selfie copyright dispute, https://tinyurl.com/2ye5fahy, dostęp: 19.7.2022 r.

www.testy-prawnicze.pl

Problem: Obrazy namalowane przez słonia o imieniu *Suda* oferowane są do sprzedaży w Internecie (zob. stronę Elephant Art https://tinyurl.com/3e9yh9j2). Dlaczego tak się dzieje, skoro malunki nie są objęte ochroną prawnoautorską? Odpowiedź jest prosta: przedmiotem sprzedaży nie jest utwór (ściślej: prawa autorskie do utworu), ale rzecz rozumiana jako przedmiot **własności**, czyli zamalowane płótno. Podmiotem tego prawa są opiekunowie *Sudy* w Tajlandii, którzy dostarczają odpowiednie materiały słoniowi, aby ten mógł tworzyć. Sprzedaży dokonuje zatem nie zwierzę, a człowiek. W konsekwencji, aby móc zawiesić na ścianie obraz faktycznie namalowany przez *Sudę*, musimy go oczywiście nabyć w sklepie internetowym, jednak dopuszczalne jest wykorzystywanie przedstawionego na obrazie krajobrazu (np. wydrukowanie go i stworzenie plakatu albo umieszczenie go na koszulce), ponieważ nie jest on elementem utworu i nie jest w tym zakresie objęty wyłącznymi prawami (prawami autorskimi).

2. Przesłanka ustalenia w jakiejkolwiek postaci

Aby efekt działalności twórczej o indywidualnym charakterze stał się utworem, musi zostać „ustalony w jakiejkolwiek postaci". Ujmując tę przesłankę najprościej: niezbędne jest zaistnienie możliwości zapoznania się z dziełem przez potencjalnego odbiorcę, a zatem jego uzewnętrznienie poza świadomość samego twórcy[1]. Powyższy wymóg zawsze zostaje spełniony w przypadku utrwalenia dzieła (na nośniku materialnym albo w postaci cyfrowej). Wystarczające jest jednak samo przekazanie treści utworu innej osoby, np. poprzez zagranie skomponowanej piosenki albo wyrecytowanie wiersza.

W przypadku produkcji filmowej spełnienie omawianej przesłanki następuje w sposób naturalny i w zasadzie automatyczny. Trudno bowiem wyobrazić sobie, wziąwszy pod uwagę choćby przywołaną wcześniej definicję z ustawy o kinematografii, istnienie filmu bez jego utrwalenia, a co za tym idzie – **ustalenia** w rozumieniu prawa autorskiego.

3. Okoliczności niemające znaczenia dla objęcia wytworu ochroną prawnoautorską

Jeśli dany wytwór jest efektem działalności twórczej człowieka o indywidualnym charakterze oraz został ustalony, wszelkie inne okoliczności pozostają bez znaczenia dla objęcia go ochroną prawnoautorską. Jak podkreślił SN, nieistotne są np. zamiar stworzenia dzieła, jego przeznaczenie oraz ewentualna użyteczność (wyr. SN z 21.2.2020 r., I CSK 513/18, Legalis). Ustawodawca wskazuje wprost, że w szczególności na ocenę, czy dane dzieło jest utworem, nie wpływają trzy okoliczności.

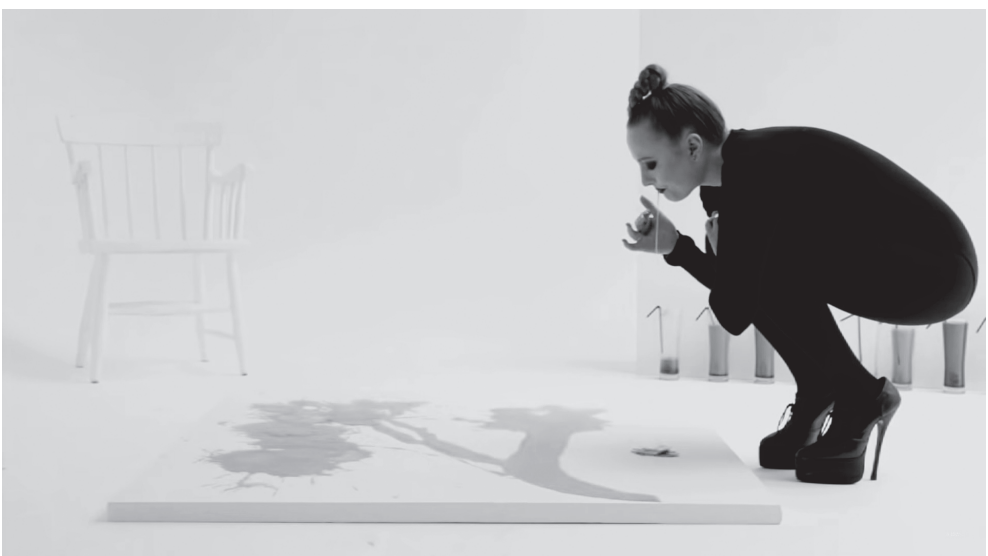
[1] *J. Barta*, *R. Markiewicz* [w:] *J. Barta*, *R. Markiewicz* (red.), Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz, Warszawa 2011, s. 34.

www.testy-prawnicze.pl

Po pierwsze **wartość**. Gotowość uiszczenia ogromnej sumy pieniężnej za nabycie egzemplarza danego dzieła wcale nie przesądza o objęciu go ochroną prawnoautorską. Działa to również w drugą stronę: ekonomiczna bezwartościowość jakiegoś wytworu nie musi oznaczać, że nie jest on utworem (dobrym przykładem jest tutaj *Vincent van Gogh*, który miał za swojego życia sprzedać jedynie… jeden obraz[1]). Podobnie wygląda sytuacja, jeśli chodzi o walory estetyczne dzieła – subiektywne odczucia krytyków czy zwykłych odbiorców pozostają w tym zakresie nieistotne. Należy pamiętać, że chociaż utwór i w ogóle twórczość kojarzą się ze sztuką i działalnością artystyczną, pojęcia te w istocie nie pokrywają się, a **krzyżują**. Może się zatem zdarzyć tak, że coś, co uznamy za piękne, nie będzie stanowiło przedmiotu prawa autorskiego, podczas gdy utworami będą wytwory „brzydkie" albo po prostu użytkowe (np. programy komputerowe).

Po drugie **przeznaczenie**. Utwory mogą stanowić wytwory stworzone w najróżniejszych celach, przykładowo: estetycznych (obrazy, rzeźby), użytecznych (wspomniane programy komputerowe), rozrywkowych (filmy akcji), edukacyjnych (podręczniki).

Po trzecie **sposób wyrażenia**. Dopuszczalne jest zastosowanie każdego sposobu (każdej techniki) uzewnętrznienia utworu, w tym bardzo oryginalnego (np. rysowanie piaskiem[2]) czy kontrowersyjnego (np. „malowanie" obrazu poprzez… wymiotowanie wcześniej połkniętą farbą – zob. nagranie twórczości *Millie Brown*[3]).

Ilustracja 2. *Millie Brown* i jej oryginalny sposób tworzenia obrazów – SHOWstudio: Millie Brown – Live Studio (Edit), https://tinyurl.com/6mch38ez, dostęp: 19.7.2022 r.

[1] Czerwona winnica, https://tinyurl.com/2nnwu6ad, dostęp: 19.7.2022 r.

[2] Zob. wyniki wyszukiwania dla hasła „rysowanie piaskiem", https://tinyurl.com/5d7frks7, dostęp: 19.7.2022 r.

[3] SHOWstudio: Millie Brown – Live Studio (Edit), https://tinyurl.com/6mch38ez, dostęp: 19.7.2022 r.

www.testy-prawnicze.pl